

MITTUNIVERSITETET

Institutionen för utbildningsvetenskap (UTV)

Examensarbete inom
lärarutbildningen, 15 högskolepoäng

**Bemötande av elever med
utagerande beteende**

En studie av fem lärares bemötande

Lena Hedin Anja Öqvist

Abstract

Huvudsyftet med denna studie har varit att studera lärares bemötande av elever med utagerande beteende. I huvudsak fokuserar studien på lärarna och deras bemötande. Vi har valt att inte titta på elevens beteende, men i bakgrunden belyser vi ändå vad som definierar begreppet utagerande beteende. Vidare beskrivs framgångsrika strategier att bemöta dessa elever. Vi har valt att använda oss av en kvalitativ forskningsmetod där vi har gjort observationer och intervjuer av fem lärares bemötande. Studien undersöker dels de observerade strategierna hos lärarna, dels deras egna upplevda strategier. I resultatet kan man se variation i val av strategier. Struktur och tydliga regler var strategier som lärarna själva nämnde som framgångsrika, men även att ge beröm och skapa motivation. Forskning visar att relationen mellan lärare och elev har stor betydelse för beteendet, vilket även studien visade. Slutsatsen av studien visade att lärarna anser sig ha fungerande strategier, men att det såg olika ut för olika lärare.

Nyckelord: bemötande, lärare, skola, strategier, utagerande

Innehållsförteckning

Abstract	ii
Innehållsförteckning	iii
Inledning	5
Problemområde	5
Bakgrund	7
Definition.....	7
Vad karakteriserar utagerande beteende?.....	8
Forskning om bemötande av utagerande beteende.....	8
Arbetsätt	11
Ledarskapsstilar – forskningsöversikt	12
Faktorer i bemötande samt i fysisk och social miljö som påverkar elever med utagerande beteende.....	14
Framgångsrika metoder för bemötande.....	18
Sociokulturellt perspektiv.....	20
Problemformulering	21
Syfte	22
Metod	23
Fenomenologi och hermeneutik	24
Urval	25
Etiska överväganden	26
Validitet och reliabilitet i studien	26
Resultat	27
Observationer	27
<i>Tillsägelser</i>	27
<i>Beröm, att avleda samt tydliggörande av regler</i>	27
<i>Ögonkontakt, inte svara, rörelse mot eleven samt andra ickeverbala reaktioner</i>	28
<i>Höja/sänka rösten, peka ut samt vänta ut.</i>	28
<i>Variera arbetsuppgift, placering av eleven samt tillgodose behov</i>	28
<i>Icke förekommande strategier</i>	29

Intervjuer	31
<i>Pedagogisk grundsyn</i>	31
<i>Elever med ett utagerande beteende</i>	31
<i>Orsaker till dessa elevers beteende</i>	32
<i>Klassens påverkan</i>	32
<i>Förmåga att bemöta och hantera elever med ett utagerande beteende</i>	33
<i>Skolans synsätt, stöd och hjälp</i>	34
<i>Vem äger problemet?</i>	35
Diskussion	36
Resultatdiskussion	36
<i>Struktur</i>	36
<i>Relationer</i>	37
<i>Beröm och belöning</i>	37
<i>Se styrkorna</i>	38
<i>Situationer</i>	38
<i>Motivation</i>	39
<i>Avsaknaden av strategier</i>	39
<i>Synsätt och beteenden</i>	40
Metoddiskussion	41
Referenser	43
BILAGA 1: Observationsschema	45
BILAGA 2: Intervjufrågor	47

Inledning

Som blivande lärare kommer vi att möta elever som har ett utagerande beteende. Enligt Lpo-94 ska alla som arbetar i skolan behandla varje elev med respekt och se till varje elev utifrån deras personlighet (Lpo-94). I denna uppsats kommer vi att undersöka lärares bemötande av elever med utagerande beteende, samt deras upplevelser att hantera dessa situationer. Varför vi har valt just utagerande beteende som begrepp kommer vi att klargöra längre fram, under rubriken definition. Valet att titta på lärarnas bemötande och hans/hennes eventuella betydelse i stället för att koncentrera oss på eleven, beror på att vi upplever att mycket litteratur behandlar eleven och dess beteende. I stället vill vi titta på det motsatta, nämligen att fokusera på lärarna och deras bemötande som verktyg.

Vårt intresse för denna studie uppkom genom möten med elever med utagerande beteende i vårt yrke inom skolan, då vi upplever att vi inte har kunskap eller kompetens som räcker till för att möta elever med ett utagerande beteende på ett bra sätt. Vi vet att även verksamma lärare kan uppleva detta som ett problem. Genom att undersöka lärares bemötande hoppas vi kunna se mönster och tendenser om detta. De elever som vi inriktar oss mot är de elever som inte fått någon diagnos. De finns dock inom skolan och ska fungera och studera där på samma villkor som alla andra elever. Vi har valt att basera uppsatsen på litteratur och forskning kopplad till ämnet, samt gjort en undersökning i verksamheten genom att utföra observationer och efterföljande intervjuer med de lärare vi valt att observera.

Problemområde

För att skapa ett ömsesidigt arbete mellan lärare och elev, och bygga på lärares medvetna tankesätt och agerande där eleven står i fokus, krävs det kunskap inom detta område. Det krävs bl. a. kunskap om ledarskap, lärarnas egna strategier, elevers reaktioner och den egna värdegrunden. Frågor vi ställt oss är följande: Hur ser lärare på sitt sätt att bemöta elever med ett utagerande beteende? Anser de sig ha tillräckligt med

kunskap, stöd och möjlighet till att bemöta elever med utagerande beteende på bästa sätt? Hur upplever lärarna sin roll gentemot dessa elever? Hur bemöter lärarna elever med utagerande beteende?

Med fokus på lärarna och deras betydelse i mötet mellan lärare och elev har vi valt att studera hur detta bemötande går till.

Bakgrund

I bakgrunden kommer vi att behandla vad som enligt forskning och facklitteratur karakteriseras som ett utagerande beteende samt visa på olika faktorer i bemötande hos lärare som kan påverka elevens beteende.

Definition

Då utagerande beteende kan tolkas på olika sätt, har vi valt att använda oss av definitionen i Nationalencyklopedin samt kontakta Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Utagerande, utåtagerande, aggressivt beteende inom psykiatrin betecknas som social beteendestörning. Utagerande kan ta sig olika uttryck, alltifrån verbal, aggressivitet och destruktivitet mot föremål till aggressionshandlingar mot djur och människor. www.nationalencyklopedin.se 2010-02-20

Utifrån denna definition valde vi att ta kontakt med Specialpedagogiska skolmyndighetens huvudkontor i Härnösand för att få hjälp med vilket ord som bör användas. Utagerande beteende är ett begrepp som bör användas i detta sammanhang, men även utåtagerande beteende är vetenskapligt korrekt, (Wikberg 2010).

I denna studie använder vi oss av ordet bemötande och med det menar vi lärares förhållningssätt och strategier i sitt arbete med elever med utagerande beteende.

Vad karakteriserar utagerande beteende?

Ett utagerande beteende hos eleverna karakteriseras av en oförmåga att hantera frustration till följd av t ex meningsskiljaktighet, ändrade planer eller byte av aktivitet. De har svårt att hålla sig tillräckligt lugna för att kommunicera och hitta en lösning på problemet. Elever med låg frustrationströskel har en oförmåga att själva hantera situationen. Deras låga toleransnivå på frustration leder till ett aggressivt beteende, verbalt och fysiskt. Dessa elever har svårt med anpassning och flexibilitet. De har en tendens till ett överdrivet svart/vitt tänkande och saknar gråskala enligt Greene (2003).

Ett utagerande beteende omfattar enligt Nordahl, Sörlie, Manger & Tveit (2007) handlingar som plötslig ilska, verbala angrepp på andra människor, slagsmål och andra fysiska angrepp.

Forskning om bemötande av utagerande beteende

Skolpsykologen och forskaren Lisbeth Henricsson (2006) hävdar att 15 % av Sveriges barn har beteendeproblem. Henricsson har i en forskningsavhandling 2006 studerat hur lärare – elev samt kamratrelationer fungerar, i syfte att undersöka vad lärares attityder och förhållningssätt har för påverkan på elevers utveckling, trivsel och framgång. Hon menar att många lärare verkar ha få framgångsrika strategier när det gäller bemötande av elever med beteendeproblem. Det som lärare oftast använder sig av som strategi vid problem är att diskutera med eleven samt att kontakta föräldrarna. Henricsson hävdar att lärare som har stor kontroll över situationen i klassrummet och använder sig av färre disciplinåtgärder skapar ett bättre klimat och bättre elevprestationer. Med ett humanistiskt förhållningssätt skapar man en bättre kommunikation som minskar utagerande beteende hos eleverna. Något som också är viktigt är en trygg anknytning mellan lärare och elever.

Lärares bemötande av elever är en viktig faktor när det gäller elevers prestationer i skolan. Henricsson (2006) förklarar vidare att de lärare som upplevde sig ha lägre kontroll över situationen i klassrummet använde sig av ett mer bestämmande sätt som strategi, samt valde oftare att ta kontakt med föräldrarna vid problem i skolan. Henricsson har under fem år forskat genom såväl observationer, enkäter och intervjuer med lärare, elever och föräldrar. I ett första steg fick lärarna utvärdera sina upplevelser av sitt förhållningssätt, sedan jämfördes det med verkligheten i klassrummet. I nästa steg fick lärarna även värdera elevernas problem och kompetenser. I det sista steget undersökte Henricsson elevers kamratrelationer.

Ett av resultaten visar att elever med ett utagerande beteende får mer tillsägelser än andra elever vilket gör att både de eleverna och lärarna upplever deras relation som negativ. Dessa elever får ofta mer uppmärksamhet både i form av kritik och uppmuntran, men positiv uppmuntran upplevs svagare än negativ kritik vilket riskerar ge eleverna en lägre självkänsla. Man bör istället ignorera fel beteende så att det inte förstärks.

Det är viktigt att sätta in insatser tidigt för att förhindra att det negativa beteendet ökar och riskerar att bli bestående. Man måste tänka på att problemet inte bara ligger hos eleven. Man måste sätta det i dess sociala sammanhang, med krav och familjeförhållanden, hävdar Henricsson.

En metod som visat sig vara effektiv enligt Henricssons studie är Komet, som är ett svenskt program för både elever och skolpersonal. Detta kommer vi att redogöra för längre fram i bakgrunden, under rubriken framgångsrika metoder för bemötande.

Eftersom lärare har få strategier att bemöta elever med beteendeproblem och behöver stöd att hitta effektiva strategier att bemöta dessa elever, bör skolutvecklingen handla om att utveckla bra strategier att bemöta eleverna. Sammantaget visar det sig att negativt lärarbeteende och relationen mellan lärare och elever är en riskfaktor i elevernas utveckling, enligt Henricsson.

Även professor Ross.W. Greene (2003) tar upp detta då han förespråkar användarvänliga skolor. Med användarvänliga skolor menar Greene skolor som anpassas efter elevens behov för att på sätt underlätta elevens skolsituation. Elever med utagerande beteende har ofta en hög aktivitetsnivå, är lätt distraherade och/eller har svårt att hantera nya och inte välkända saker. De kan även ha en bristande anpassningsförmåga, låg tröskel och där en anpassning kring dessa elever kan underlätta deras skolsituation.

Elever med utagerande beteende kan även ha svårt att hantera frustrationen trots yttre och inre motivation, i form av t ex konsekvens och belöning. Beteendet kan komma helt utan förvarning. Eleverna kan ha ett eller flera områden där de är extra oflexibla. Det kan vara t ex oro, svårighet med socialt samspel, humörsvängningar eller hyperaktivitet. Elever med utagerande beteende är ofta extra känsliga och kan bryta ihop helt som en reaktion på t ex hunger och trötthet, där andra elever "bara" skulle bli irriterade. Författaren anser att det man gör i efterhand har en liten chans att påverka elevernas beteende, då beteendet beror på elevernas okunskap att hantera situationen. Då saknar belöning eller konsekvens betydelse, eftersom det inte automatiskt ger eleverna verktygen att kontrollera sitt beteende. Där förespråkar Greene korgsystemet vilket vi behandlar senare under rubriken framgångsrika metoder för bemötande.

Arbetsätt

Nordahl et al. (2007) beskriver beteendeproblem som något som inte kan lösas med bara en strategi eller metod. Det är viktigt att arbeta tillsammans med de lärare som arbetar kring elever med utagerande beteende för att tillsammans samla ihop information om beteendet och i vilka situationer det är ett problem. Ofta är det flera faktorer i situationen som man bör samla information om. Det är också viktigt att man som lärare tittar på det som fungerar bra för att kunna styrka de positiva sidorna för att därigenom kunna minska problembeteendet. Syftet med detta är att kunna finna vad som utlöser beteendet, kanske kan man då förändra de faktorer som påverkar beteendet och utveckla strategier som minskar beteendet. Det är enligt författarna också viktigt att arbeta med långsiktighet med att förebygga. Eftersom elever med beteendeproblem har svårt för oklara regler bör man ha tydliga regler och vara konsekvent. Författarna behandlar det positiva bemötandet som en viktig del när det gäller förebyggande arbete, där man berömmar gott uppförande men inte uppmärksammar ett sämre beteende.

Även Greene (2009) tar upp att den absolut viktigaste faktorn när det gäller att få en förändring hos elever med utagerande beteende är att relationen mellan aktörerna fungerar bra. Alla elever med ett problembeteende har ett olöst problem eller en outvecklad färdighet. Då är det viktigt, enligt Greene, att förstå vad som är elevens egentliga problem för att kunna hjälpa eleven.

Han visar på tre olika planer som ofta används för att försöka förändra ett problembeteende.

Plan A som är det vanligaste sättet för att hantera problemsituationer där man som vuxen tvingar fram sin vilja genom hot av olika slag. Greene skriver att plan A är den modell som oftast föredras bland många, men inte av honom själv.

Plan B handlar om att arbeta med en samarbetsbaserande problemlösningsmodell. Elever och lärare arbetar tillsammans för att hitta en lösning på problemet. Det är viktigt hur man förhåller sig till varandra. Som lärare bör man hjälpa elever med utagerande beteende med det som är svårt, t ex att byta aktivitet, organisation eller att kunna uttrycka sig. Planen är också till för att få eleven att förstå att läraren är bekymrad över problemet. Det bästa är om man som lärare kan förutse att problemet är på väg och att man kan förebygga utbrottet. Lyckas läraren inte med det bör denne ha en lösning för att lösa utbrott som redan påbörjats.

Plan C innebär att ge upp en förväntan åtminstone för stunden. Den planen kanske läraren väljer om det inte känns viktigt att genomföra just nu. Det här sättet löser läraren inte elevernas problem med, utan planen fungerar för att hjälpa läraren att välja bort konflikter, för att i stället kunna hjälpa eleven att arbeta med viktigare problem. Enligt Greene är plan B det absolut viktigaste för att skapa en förändring hos elever med utagerande beteende och utveckla färdigheter som eleverna inte har utvecklat ännu på ett effektivt sätt.

Ledarskapsstilar – forskningsöversikt

Eftersom lärares strategier är i fokus i detta arbete, ges här en sammanfattning av möjliga ledarstilar för att hantera elever med utagerande beteende. Stensmo (2000) beskriver i sin forskningsöversikt sex olika ledarstilsteorier i klassrummet, vilka vi kommer att belysa här.

Beteendemodifikation förespråkar individualisering. Eftersom elever har olika problembeteende och reagerar olika på konsekvenser är det viktigt att göra en analys på varje elevs beteende och anpassa sig efter den. Vid inläring av ett nytt beteende kan positiv förstärkning vara framgångsrikt. Man måste anpassa förstärkning, både positiv och negativ, efter varje elev eftersom det som för en elev upplevs som positivt kan upplevas negativt för en annan. Om eleverna ska uppnå de mål som satts upp krävs det att eleven är motiverad och vill nå fram till sina mål.

Självsäker disciplin bygger på disciplin som en positiv innebörd. Läraren har en klar bild av vilka regler angående beteende och ordning som gäller i klassrummet. Genom att använda sig av en disciplinplan får både elever och lärare ansvar och rättigheter och det gör att eleverna behandlas rättvist. Det är viktigt att både lärare och elever är överrens om reglerna. Genom användandet av positiv förstärkning ökar elevernas motivation att uppföra sig bra i klassrumsituationen, och stärker lärare – elev relationen. Men det utesluter inte att man använder sig av tillrättavisningar och konsekvenser.

Disciplin och gruppleaderskap handlar om lärares kontroll av klassrumssituationen. Lärares tillsägningar består av tydliggörande och ett bestämt uppträdande för att förebygga och åtgärda konflikter. Läraren bör ha förmåga att kunna motivera eleverna men också kunna variera undervisningen. Enligt Stensmo är smidiga övergångar avgörande för elevers beteende. Genom att vara närvarande och kunna se när det behövs övergångar till något nytt kan läraren styra det som sker i klassrummet. Lärares uppgift blir att hjälpa eleverna att hitta meningsfulla mål och kunna släppa sin planering när situationen kräver.

Äkta och falska mål handlar enligt Stensmo om att människan alltid har ett val när det gäller sitt beteende. En elev kan vara ofokuserad på en uppgift som läraren valt, men eleven inte tycker om. Däremot om det är en intressant uppgift för eleven, kan man få eleven koncentrerad länge. Detta kan tyda på att det är situationen som skapar beteendet. Självdisciplin är enligt författaren, att lära in vad som är ett accepterat beteende. Eleven lär sig vad som är tillåtet att göra i den sociala gemenskapen, t ex att ta hänsyn och visa respekt mm. Detta leder till ett så kallat äkta mål som gemenskap. Med stigande ålder ökar elevernas ansvar till självdisciplin. Att få uppmuntran gör att eleverna lättare tar till sig positiva attityder. Det är viktigt att skilja på beröm och uppmuntran, eftersom beröm ges till eleven som person och kan ges till egenskaper som är svåra att förändra medan uppmuntran riktas mot beteenden och enskilda prestationer. Elever som beter sig illa strävar också efter gemenskap men har inte förmågan att följa de sociala reglerna och gör det i stället genom t ex hämnd och uppmärksamhet vilket är falska mål i strävan efter de äkta målen.

I Realitetsterapi väljer eleven själv och är därmed ansvarig för sitt handlande. Detta gör att lärare endast har en indirekt påverkan på eleven. Beteendet är inte bara handling utan omfattar även tanke, känslor och fysiologi. Läraren bör agera som en handledare genom att skapa en bra klassrumsmiljö och eleverna får veta meningen med det arbete de ska utföra. Eleverna ombeds också att göra sitt bästa och utvärdera sitt arbete efter de mål de själva satt som god kvalitet.

Aktivet lärarskap poängterar att problemet ligger hos läraren om elevens beteende uppfattas negativt, eftersom eleven inte störs av sitt eget beteende. Människan har en medfödd strävan till självförverkligande, som fungerar under gynnsamma förhållanden t ex positivt bemötande. Om det däremot inte är så stämmer inte den önskade självbilden och verklighet överens. Enligt Stensmo bygger teorin mycket på aktivt lyssnande och användandet av ett jag- budskap och en ömsesidig respekt mellan elever och lärare. Jag - budskap innebär t ex att man förklarar sin egen upplevelse och känsla av situationen i stället för att påpeka att beteendet är fel. T ex jag blir ledsen när du gör så där. Det är viktigt för eleven att få respons på sitt budskap för att eleven ska känna att läraren har förstått.

Faktorer i bemötande samt i fysisk och social miljö som påverkar elever med utagerande beteende

Terje Ogden (2003), forskare vid Oslo universitet menar att lärare ofta blandar olika strategier i sitt bemötande av eleverna. Det är i dag vanligt att strategier för bemötande av beteendeproblem intresserar lärarna mer än olika undervisningsstrategier, men om man har en bra relation är det mera avgörande än vilken metod man använder sig av. Genom struktur ökar elever med utagerande beteende sin chans att lyckas hantera situationer som uppfattas jobbiga. Författaren pekar på att uppmärksamhet, beröm och uppmuntran påverkar elevernas beteende i betydande omfattning. Lärare tror ofta att de ger mer beröm än de egentligen gör. I likhet med Stensmo har även denna författare behandlat olika ledarskapsstilar såsom Beteendemodifikation, Realitetsterapi samt Disciplin och gruppleaderskap (Ogden, 2003).

Eftersom elevers beteendeproblem inte alltid är planerat, är det inte säkert att straff ger något bra resultat. Ibland kan det vara bättre att ignorera beteendet. Läraren måste själv kunna avgöra vad som är viktigt att reagera på samt komma på andra sätt som kan förändra elevens beteende. Författaren lyfter även vikten av ett väl fungerande arbetslag kring elever med utagerande beteende (Ogden, 1991,2003).

Varken förmaningar, tjat eller bestraffningar har någon större effekt vid ett utagerande beteende enligt Kadesjö (2001). Om läraren i stället kan försöka förstå vad som ligger bakom ett beteende och inse att det inte rör sig om en ovilja eller olydnad hos elever med utagerande beteende brukar det vara lättare att bemöta eleverna utan att bli arg och irriterad. Det är även av betydelse att lärare använder sig av tydliga instruktioner och går igenom saker i lugn och ro för att skapa struktur för elever med utagerande beteende. Miljön i klassrummen och på skolgården är också viktiga för elevers förmåga att fokusera på rätt saker. Lärare kan med tydliga ramar och instruktioner minska valmöjligheten för elever med utagerande beteende, detta gör att de slipper ta ställning till flera alternativ. Genom att bemöta elever med utagerande beteende på ett lugnt sätt samt leta efter ett mönster i elevernas beteende och förutse problemen innan de kommer, kan man förhindra en del av elevernas misslyckanden. Även lärarens förväntningar på vad eleven ska klara av måste utgå från elevens förmåga. Ska eleven t ex sitta kvar under hela samlingen, ska eleven ha rast samtidigt som de andra osv. För att elever med utagerande beteende ska få en chans att utveckla ett gott självförtroende och för att de fina sidorna ska komma till sin rätt, behöver de uppmuntras och berömmas i stället för att lärarna tjarar och kritiserar.

För att kunna uppmuntra och berömma istället för att tjata och kritisera måste man förstå barnets speciella svårigheter och ta reda på vad som överhuvudtaget är möjligt för det att klara av. (Kadesjö, 2001,s.154)

Vidare skriver författaren att de också behöver hjälp att skapa sammanhang och struktur i sin tillvaro. Uppmuntran, beröm, struktur, tydlighet och gränser är oerhört viktigt för de här eleverna. Även snabb och tydlig feedback på det de gör behövs för att de ska förstå att handling och respons hör ihop. Elever med utagerande beteende har oftast ännu större behov av beröm och bekräftelse och är samtidigt oerhört känsliga för kritik.(Kadesjö 2001)

Enligt Eresund & Wrangsjö (2008) är det viktigt att skapa situationer som gör att elever med utagerande beteende får en möjlighet att lyckas och känna sig uppskattade.

Barn har i alla tider haft utbrott och testat gränser. Men bråkighet är oftast ett uttryck för att de vill bli sedda och behöver hjälp att förstå och tyda tillvaron. Det är mycket viktigt att skapa en relation och bygga upp en tillit. När barn anstränger sig för att hantera känslor beror det på att de är rädda om relationen. Om de är för upprörda och irriterade gäller det att känna av vilket avstånd man bör hålla sig på. Om en elev med utagerande beteende behöver vara i fred, är det viktigt att respektera detta utan att eleven känner sig övergiven. Detta visar att man som lärare respekterar elevens behov av utrymme. Som lärare behöver man redskap för att få förståelse och kunna analysera utlösande faktorer. Det kan vara kamrater, kritik från sin lärare, krav som eleven inte klarar av eller ändrade planer. För att hitta kopplingen mellan elevens beteende i en speciell situation och elevens förmåga att klara situationen behöver man som lärare kunna analysera situationen och elevens beteende. Det kan vara att man inte getts möjligheten att lära sig hantera sin ilska eller t ex en emotionell blockering vid just den situationen. Alla elever har starka sidor som är beroende av samspelet med andra. Om man arbetar med elever med utagerande beteende måste man både ha kontroll på risker och beteenden samt möjligheter och resurser.

Det som kan vara avgörande för att få elever med utagerande beteende att lyckas är att man skapar situationer som gör att eleven får en möjlighet att känna att den duger. Som lärare är det viktigt att ha en balans mellan att stå på sig angående kraven på eleven och att ha överseende med vissa beteenden och vara tillåtande, påpekar Eresund & Wrangsjö (2008).

Oavsett vad orsaken till det aggressiva beteendet är, måste man förstå och analysera problemen utifrån de relationer som råder mellan lärare och elev. Johannesen (1995) menar att lärare bör se sig själva som en del i samspelet. Alla elever måste bemötas utifrån sina behov, utifrån bakgrund och erfarenheter. I bemötandet bör läraren hitta en balans mellan att acceptera och utmana. Fokus bör ligga på styrkan hos eleven i stället för svagheten. I ett kommunikationsteoretiskt synsätt ses aggressiviteten inte som en egenskap, utan som ett samspel mellan individer och är ett känslomässigt tillstånd.

Läraryrket idag är mer socialt inriktade än förr. Det handlar mer om hur eleverna mår och konfliktlösning och socialt arbete. För att kunna hjälpa någon som upplevs ha ett problem i skolan, bör lärare ta reda på var problemet egentligen ligger. Författaren skriver också att läraren kan förutom att förändra målet också fundera över sitt eget beteende till en elev som denne upplever som ett problem och ge eleven uppmärksamhet för sitt positiva beteende i stället för det negativa. Men enligt författaren är stödet till läraren också viktig i form av handledning, speciallärare, elevvård, arbetslag osv. (Johannesen 1995)

Det första steget i att arbeta problemlösningsinriktat enligt Andersson (1999) är att ta fram beskrivningar av problem och mål samt att kontrollera vad som redan gjorts och hur det gick. Processfrågor kan användas till att se skillnader och olikheter. Med processfrågor menas att man ställer frågor till eleven för att tydliggöra konsekvenser och hjälpa dem att göra bra val. "Om du gör så här vad händer då? Om du istället skulle tänka på detta, vad händer då?" Om man koncentrerar sig på sambandet mellan olika beteenden kan man se vad som fungerar bra.

Även Olsson & Olsson (2007) menar att processfrågor är bra att använda när lärare behöver dra slutsatser eller tänka efter t ex när man behöver hjälpa elever att välja andra alternativ för olika situationer. Genom att använda sig av dessa kan man, enligt författarna hjälpa eleverna att komma vidare i olika situationer genom att välja andra strategier och inte styras av impulser. Att lärare ser elevers positiva sidor och utgår från dem när de arbetar med elever med utagerande beteende kan ha avgörande betydelse. Genom att hitta uppgifter utifrån intressen och jobba på ett sätt som eleverna uppfattar som meningsfullt kan man fånga deras intresse.

Juul & Jensen (2003) påpekar att elever med utagerande beteende i många fall kan mötas och få hjälp av sina vanliga lärare, tillsammans med t ex specialpedagoger. Det är meningsfullt att skapa sig en mångsidig bild av t ex en elevs beteende och svårigheter för att kunna möta elever med utagerande beteende med ett relevant och pedagogiskt bemötande. Enligt författarna är det lärarens ansvar att skapa den bilden. Det är viktigt att förstå hur betydelsefull en bra relation mellan lärare och elev är för att uppnå ett bra resultat. Därför är det viktigt att ta hjälp av de resurser skolan kan erbjuda.

Framgångsrika metoder för bemötande

Som tidigare nämnts kommer vi här att behandla Greenes metod för bemötande som författaren kallar korgsystem samt Kometprogrammet.

Lärarens roll är att kunna sortera ut vilka konflikter som är värda att ta med eleverna. Greene (2003) skriver att om läraren möter elevens utagerande beteende och brist på förmåga att vara flexibel med egen ilska och ett oflexibelt sätt, så kommer man som lärare troligen att öka elevens utbrott och försämra relationen mellan lärare och elev. En elev med nedsatt kognitiv förmåga har oftast svårt att minnas och värdera konsekvenserna från ett tidigare utbrott när han/hon är frustrerad. Om elevens beteende beror på oförmåga och okunskap i att behärska sin frustration då måste läraren lära eleven detta, likväl som denne lär dem att läsa och skriva.

Greene menar att vi måste kartlägga vad det är som startar utbrotten och skapa en användarvänlig miljö, så att vi kan agera innan eleven är så frustrerat att det har hamnat i härdsmältan som Greene kallar det. Den metod som författaren i stället förespråkar är att använda sig av det han kallar de tre korgarna A, B och C vilket går ut på:

Korg A som ska innehålla beteenden som man måste säga nej till, t ex sådant som kan skada eleven eller andra i dennes närhet. Sådant det är värt att ta ett utbrott för. Här behåller läraren sin roll som auktoritetsfigur. Eleven med utagerande beteende måste ha förmåga att uppvisa ett önskat beteende någorlunda kontinuerligt. Som lärare måste man vara beredd och ha förmåga att driva och genomföra det man kräver.

Korg B är den viktigaste korgen enligt Greene. Den ska innehålla beteenden som kan vara värt att försöka hjälpa dem med. Det ska lära elever med utagerande beteende att diskutera, förhandla och kompromissa sig fram till bra lösningar på problemet.

Korg C är till för beteenden som inte känns så viktiga när man har att göra med en elev med utagerande beteende, som man helt kan strunta i för ett tag.

Enligt författaren är det beroende på vilken elev och hur utagerande beteendet är, hur mycket som ska placeras i vilken korg från början. Målet är att så småningom kunna placera så mycket som möjligt i korg B, för att där kunna hitta en väg att komma bort från det oönskade beteendet.

Genom att göra skolorna användarvänliga och anpassade efter varje elev både när det gäller regler och att förbygga situationer som utlöser elevens utagerande beteende underlättar man elevens skolsituation.

Komet står för KOmmunikationsMETod som är ett förhållningssätt för pedagoger att på ett positivt och effektivt sätt kommunicera med elever. Målet med Komet är att minska problembeteenden i klassrummet och öka elevers motivation, för att så småningom förebygga problem i vuxenlivet. Viktigt, enligt Komet, är att påminna läraren att kommunicera positivt i alla situationer. Komet har haft positiva effekter på utagerande beteende och kamratproblem samt lärares kommunikation med eleverna. Komet går mycket ut på att förstärka ett positivt beteende och ignorera ett negativt beteende. (Forster, Karlberg, Hammarberg & Hellman, 2009)

Sociokulturellt perspektiv

Då denna studie fokuserar på samspel mellan individer och lärande i en social kontext, utgår vi från ett sociokulturellt perspektiv.

I det sociokulturella perspektivet menar man att allt som händer nu, men även det som hänt historiskt och kulturellt, påverkar den värld vi lever i och detta i sin tur påverkar utvecklingen av varje individ. (Hundeide, 2006)

En förespråkare av det sociokulturella perspektivet var Vygotsky som menar att kommunikation och användandet av språket är oerhört viktigt i samspelet mellan barnet och dess omgivning. Grunden för ett sociokulturellt perspektiv är att man intresserar sig för hur människor tillägnar sig och utnyttjar kognitiva resurser både enskilt och i grupp. Man lär sig hela tiden, vilket kan vara värt att tänka på, då även misslyckande sätter sina spår. Att alltid misslyckas lär oss något, så väl som att lyckas. I alla möten, samtal och händelser tar man med sig något. Individen lär sig hur man beter sig i samspel med andra genom att ingå i ett socialt sammanhang. Vi måste ta hänsyn till vilken miljö vi lever i när det gäller möjlighet till lärande. Det är inte bara individens egna resurser och förutsättningar som avgör. Vi har även tillgång till materiella resurser, så som t ex formler och regler men även fysiska redskap, vilka kan uppväga de brister vi har. Kommunikation skapar och för de sociokulturella resurserna vidare, enligt Säljö, (2005).

Som lärare i skolan kan man försöka se hur elever tillgodogör sig kunskap och därigenom se vilka elever som lyckas respektive misslyckas att ta till vara på skolans sätt att lära ut för att nå kunskap, och varför vissa lär sig lättare än andra i många situationer. Människan påverkas av intryck från omvärlden och tankarna formas av upplevelser som gör varje människa unik. Man utvecklas olika beroende på hur omvärlden fungerar och hur situationen ter sig, det vill säga människan omvandlas allteftersom omgivningen förändras. Författaren menar dock att lärande alltid sker oavsett aktivitet (Säljö, 2007). Detta är något som även Hundeide (2006) lyfter när han menar att barnet utvecklas i den miljö det lever i, samt att omgivningen gör att det finns flera vägar att gå. Det betyder att barnet behöver ha någon som det är tryggt med och som kan hjälpa det utvecklas i rätt riktning.

Problemformulering

Det är avgörande att som lärare kunna bemöta alla elever på ett bra sätt som kan stödja elevens utveckling. Utifrån detta vill vi ta reda på:

- Hur ser lärare på sitt sätt att bemöta elever med ett utagerande beteende?
- Hur agerar lärare i olika situationer i mötet med elever med ett utagerande beteende?

Syfte

Syftet med vår uppsats är att dokumentera och beskriva lärares bemötande av elever med utagerande beteende samt att söka beskriva och förstå lärares upplevelser att hantera dessa situationer.

Metod

Utifrån studiens syfte fann vi att en kvalitativ ansats med observationer och efterföljande semistrukturerade intervjuer var det mest lämpliga. Intervjuerna gjordes enligt fenomenologisk forskning med hermeneutisk tolkning, vilket vi beskriver längre fram i metoddelen.

Patel & Davidson (2003) anser att det finns olika typer av observationer, dels de mer strukturerade där man i förväg bestämmer sig för att studera ett beteende genom att använda sig av observationsschema, dels kan observationen användas i ett utforskande syfte där man inte har något observationsschema för att få fram så mycket information som möjligt. Båda observationerna kräver mycket förarbete och planering. Eftersom vi har valt att studera ett i förväg valt beteende, d v s lärares bemötande av elever med utagerande beteende så fann vi den strukturerade metoden fördelaktigare. När vi skapade vårt observationsschema utgick vi från de beteenden som vi fann relevanta och som vi själva upplevt. Detta förenklade observationen då vi hade möjlighet att pricka av olika beteenden, vilket också överensstämmer med Patel & Davidsons sätt att se på strukturerade observationer. För att fånga olika beteenden i vardagliga situationer, här och nu, är observationer användbara. Genom observationer kan man komma åt beteenden som lärarna inte är medvetna om eller villiga att förmedla, detta på grund av att bli utelämnade eller av rädsla att inte motsvara förväntningarna. En av de främsta anledningarna att använda observation som metod är att man får en bra grund för vidare studier med t ex intervjuer. Genom intervjuer får man ett större djup än genom enkäter och dessutom möjlighet till följdfrågor, enligt Patel & Davidson.

I vår framställning av observationsresultatet valde vi att tydliggöra resultatet genom en figur. Backman (2008) menar att tabeller och figurer ger en klarare bild och kompletterar den skrivna texten.

Varje observationstillfälle och intervju har vi valt att begränsa till en timme vardera. Observationerna och intervjuerna har vi genomfört på två olika skolor i en mindre stad. Vi har valt att göra vår studie i för oss kända skolor. Anledningen till att vi valt att göra observationerna på

skolor där vi för eleverna är välkända ansikten, var för att skapa så okonstlade situationer som möjligt för att på så sätt få ett så rättvist resultat som möjligt. Då vi tror att en okänd person kan göra att både lärare och elever kan agera annorlunda än i vanliga fall. Observationerna som vi båda deltog i, genomförde vi före intervjuerna. Detta gjorde vi för att kunna sammanställa materialet innan vi genomförde intervjuerna. Under intervjuerna har vi valt att inte använda oss av bandspelare, detta på grund av att en lärare inte ville att vi skulle ha det, och det kändes mest rätt, att göra lika på alla intervjuer. Vi valde i stället att båda delta och anteckna för att sedan skriva ut dem var för sig och jämföra våra anteckningar och använda oss av det som överrensstämde med varandra. För att ha möjlighet att ställa nya och utvecklande frågor beroende på observationernas utgång valde vi att inte ge lärarna frågorna i förväg. Vår tanke med intervjuerna var att på ett bra sätt få fram lärares åsikter, upplevelser och känslor kring eleverna med utagerande beteenden.

Fenomenologi och hermeneutik

Den fenomenologiska forskningen handlar om människans upplevelser. Det blir sedan forskarens uppgift att studera berättelserna och försöka förstå andras upplevelser utan att lägga in egna värderingar och tolkningar. Målet är att klargöra mänskliga upplevelser (Stensmo, 2002). Enligt Stukat (2005) fokuserar fenomenologin på vad och hur människan lär sig i stället för på hur mycket. Det man vill komma åt med fenomenologisk forskning är människors uppfattning av omvärlden.

Hermeneutik är den fenomenologiska tolkningsläran, vilket innebär att man försöker hitta det som inte är direkt uppenbart i det upplevda och sätta det i ett sammanhang. Hermeneutik används för att tolka olika sorters texters inklusive berättelser om människors olika livserfarenheter. Genom att jämföra liknande upplevelser kan man lättare fånga det viktiga i en viss typ av upplevelser (Stensmo, 2002).

Enligt Patel & Davidson (2003) är hermeneutik ett redskap att förstå andra människor genom tolkning av det talade och skrivna språket.

Urval

För att begränsa undersökningen har vi sammanlagt observerat och intervjuat fem lärare inom grundskolans yngre år. Vårt urval av personer när det gäller intervjuer och observationer gjordes efter en diskussion på skolorna där vi frågade lärare om deras erfarenheter i ämnet. De lärare som ansåg sig ha erfarenhet i ämnet tillfrågades personligen och alla accepterade att delta. Vår vilja var att intervjua lärare som hade erfarenhet som kunde vara relevant för vår studie. Enligt den definition vi valt att utgå ifrån när det gäller utagerande beteende kunde vi sedan i samråd med lärarna välja vilka elever som överensstämde med detta. Det var sammanlagt fyra elever, två på varje skola. De lärare som deltog i studien hade alla elever med ett utagerande beteende i sina klasser. Båda skolorna är av ungefär samma storlek med cirka 200 elever i åldrarna 6- 12 år. Eftersom vi valde att göra studien på två olika skolor tyckte vi det var viktigt att välja två likvärdiga skolor för att ge ett så rättvisande resultat som möjligt.

Lärare 1, är utbildad grundskollärare med egen klass och undervisar i teoretiska ämnen. Hon har arbetat som grundskollärare i ca 7 år, men har tidigare erfarenhet av fritidsverksamhet. Klassen består av 20 elever i år 4.

Lärare 2 är utbildad lågstadielärare med egen klass och undervisar i teoretiska ämnen. Hon har arbetat som lärare i 20 år. Klassen består av 15 elever i år 1.

Lärare 3 är utbildad grundskollärare med egen klass och undervisar i teoretiska ämnen. Hon har arbetat som lärare i ca 4 år. Klassen består av 17 elever i år 1.

Musikläraren är utbildad grundskollärare med egen klass men arbetar även som musiklärare i de lägre åldrarna. Hon har arbetat som lärare i 15 år. Hon arbetar även som Komethandledare.

Rytmikläraren arbetar på kulturskolan och undervisar på skolorna i ämnet rytmik. Hon är utbildad fritidspedagog och musiklärare. Har arbetat 10 år som fritidspedagog och 10 år som musiklärare.

Etiska överväganden

Vi har beaktat de forskningsetiska regler som finns genom att arbeta efter vetenskapsrådets riktlinjer som, enligt Stukat (2005) är att som forskare ansvara för att ge undersökningsdeltagarna information och villkor som gäller för individers deltagande. Deltagaren bestämmer själv över sitt deltagande och ska inte kunna identifieras eftersom forskaren har tystnadsplikt. Alla insamlade uppgifter får endast användas i forskningssyfte.

Validitet och reliabilitet i studien

Stukat (2005) beskriver reliabiliteten som tillförlitligheten och validiteten som giltighet i kvalitativ forskning. Validiteten är ett mått på hur bra ett mätinstrument mäter det man avser att mäta i kvalitativ forskning. Stukat menar vidare att man bör skapa en trygg situation för att få så ärliga svar som möjligt, men man måste ändå ha i åtanke att intervju-personerna inte alltid svarar helt ärligt.

Enligt Stensmo (2002) kan man genomföra intervjuerna två stycken tillsammans och skriva ut dem var för sig för att sedan jämföra resultatet, för att på så sätt öka reliabiliteten.

Vi har valt att planera och genomföra två olika undersökningsmetoder (observationer och intervjuer) och genom detta stärker dessa undersökningar varandra. Vi menar att detta ökar reliabiliteten i vår undersökning.

Resultat

Observationer

Sammantaget har vi observerat vid sex tillfällen, tre teoretiska lektioner med olika lärare vid varje tillfälle, en musiklektion, en rytmiklektion och en rast. Vi har valt att sammanställa observationerna tematiskt efter lärarnas olika bemötande av eleverna med utagerande beteende. Under våra observationer har vi valt att titta på olika bemötanden hos lärarna så som att ge beröm, anpassa regler, vänta ut och antal tillsägelser men även icke verbala reaktioner o s v, (se figur 1,s.30).

Tillsägelser

Frekvent förekommande under alla observationerna är tillsägelser, både i form av att säga nej och nedtystning "sch". Lärare 1 startar lektionen med högläsning och eleven läser under tiden i en egen bok, vilket en annan elev också försöker, men får en tillsägelse om att lägga bort boken. Ingen annan elev ifrågasätter. Eleven pratar rätt ut vid flertalet tillfällen (åtta ggr) och läraren tillrättavisar honom. Rytmikläraren använder sig ofta av tillsägelser (vid tio tillfällen).

Beröm, att avleda samt tydliggörande av regler

I de teoretiska ämnena arbetade alla lärare med att tydliggöra regler och struktur som en inledning av lektionen. I den första observationen (lärare 1) förekom strategin att avleda negativa tankar regelbundet. Läraren försökte prata om arbetet i positiva ordalag och ignorera elevens ointresse och ilska. Under nästa observation (lärare 2) använder sig läraren av beröm för att skapa motivation när viljan inte finns. Eleven uttrycker ofta missnöje och ovilja att arbeta, tycker ofta att det är svårt och tråkigt. Men även under denna observation förekommer vid flertalet tillfällen att läraren avleder eleven från negativa tankar. Detta är något som även förekom under den tredje observationen, där lärare 3 med positiva ordalag uppmuntrar till arbete när eleven tappar koncentrationen. Musikläraren börjar lektionen utanför klassrummet med att informera om vilka regler som gäller i musikrummet. Detta påminner

hon även om under lektionens gång vid ett flertal tillfällen. Hon ger eleven mycket beröm (vid 8 tillfällen). Hon påpekar för eleven med utagerande beteende att lyssna när hon ger instruktioner. Rytmikläraren tydliggör reglerna fyra gånger. Under rastobservationen som gjordes på lärare 1 kunde vi se att läraren ger beröm vid ett flertal tillfällen, men avleder även eleven från situationer som gör honom arg.

Ögonkontakt, inte svara, rörelse mot eleven samt andra ickeverbala reaktioner

Lärare 1 ignorerar eleven vid två tillfällen när denne svär. Läraren står ofta bredvid eleven och hjälper eleven med fokus. Lärare 3 ger ofta eleven uppmärksamhet genom att använda sig av ickeverbala reaktioner så som att lägga en hand på axeln för att påminna om exempelvis ljudnivån, eftersom eleven ofta pratar rakt ut och med hög röst. När eleven tappar uppmärksamheten från uppgiften rör sig läraren nära eleven. Under observationen av musikläraren kan vi se att hon använder sig av mycket ögonkontakt av eleven. Rastobservationen visar att läraren ignorerar negativa ord riktade mot henne och att hon hela tiden befinner sig nära eleven. Hon lägger även en hand på elevens axel. Under rytmiklektionen ser vi hur läraren väljer att inte svara då eleven med utagerande beteende pratar rakt ut, utan att räcka upp handen.

Höja/sänka rösten, peka ut samt vänta ut.

I observationerna av de teoretiska ämnena förekom strategin att använda sig av röstläget, både genom att höja och sänka rösten. Även rytmikläraren använder sig av rösten genom att höja rösten vid några tillfällen åt eleven. Vid lektionsstart använder hon sig även av strategin att vänta ut genom att sitta tyst och vänta tills eleven med utagerande beteende har funnit sin plats och tystnat.

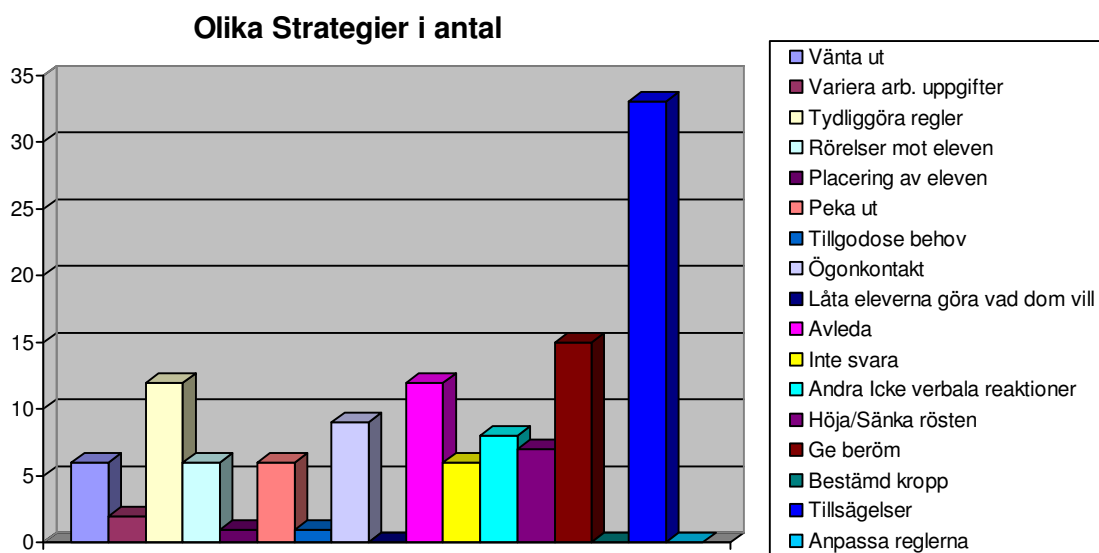
Variera arbetsuppgift, placering av eleven samt tillgodose behov

Rytmiklärarens lektion varierar mellan lugna övningar och mer fartfyllda. Eleven är placerad bredvid henne i ringen vid lektionsstart. Under rastobservationen hör vi hur lärare 1 bekräftar att hon tycker om eleven trots de negativa ord eleven riktar mot henne.

Icke förekommande strategier

Under våra observationer kunde vi inte se att strategierna anpassa regler, låta eleverna göra som de vill samt att använda sig av kroppsspråk (bestämd kropp) förekom alls.

Vi har även gjort ytterligare en observation, där det hade uppstått en konflikt under rasten, vilket gjorde att eleven inte var med på stor del av den efterföljande lektionen. Konflikten orsakade ett utbrott som gjorde att eleven befann sig i kapprummet. Enligt läraren har eleven ett stort behov att vara i fred vid sådana tillfällen. Detta gjorde att eleven missade en gemensam genomgång i svenska. När eleven i slutet av lektionen kom in i klassrummet anpassades elevens uppgift efter honom. Eftersom det var så kort tid kvar av lektionen valde vi att inte ta med den här observationen i vår sammanställning.

Figur 1. Stapeldiagram på olika strategier i observationerna

I tabellen ovan redovisar vi våra observationsstudier, där vi observerat sjutton olika beteenden hos lärarna i sitt bemötande av elever med utagerande beteende. Varje stapel symboliserar ett beteende, där vi kan se en stor variation i antalet gånger varje strategi används. Som framgår av figur 1 visar det sig att tillsägelser är den mest förekommande strategin då den användes 33 gånger, mer än dubbelt så många gånger som den näst mest frekventa strategin. Tre strategier är ungefär lika ofta förekommande: beröm, att avleda samt tydliga regler, som användes mellan 10 och 15 gånger. Därefter följer, vänta ut, rörelser mot barnet, peka ut, ögonkontakt, inte svara, andra icke verbala reaktioner samt höja/sänka rösten med 5-8 gånger. Strategierna, variera arbetsuppgift, placering av eleven och tillgodose behov förekom 1-2 gånger. Däremot förekom strategierna att anpassa regler, låta eleverna göra som de vill samt att använda sig av kroppsspråk (bestämd kropp) inte alls.

Intervjuer

I detta avsnitt kommer vi att presentera resultaten från våra intervjuer. För att få en klarare struktur har vi valt att tematisera vår sammanställning av intervjuerna. Dessa olika tematiseringar sållades ut med hjälp av vårt metodval. Vid en sammanställning av dessa intervjuer fann vi vissa gemensamma huvudtankar, vilka vi redovisar.

Pedagogisk grundsyn

Lärare 1 anser att det är viktigt att se alla elever varje dag, speciellt de tysta eleverna som lätt kommer i skymundan annars. Lärare 2 belyser vikten av att arbeta aktivt med värdegrunden kontinuerligt, där bland annat trygghet och respekt är viktigt. Eleverna ska vara trygga när de går till skolan. Läraren vill vara en positiv ledare. Lärare 3 jobbar utifrån varje individs behov för att på så sätt få en bra fungerande grupp. Hon säger:

”Min pedagogiska grundsyn går hand i hand med min människosyn”

Musikläraren tycker att det är viktigt med arbetsro och ett positivt arbetsklimat. Denne arbetar aktivt med Kometprogrammet som handledare. Hon anser att det är ett bra program framförallt för att komma ihåg sitt eget förhållningssätt gentemot eleverna, där beröm är en viktig ingrediens. Rytmikläraren anser sig ha en fördel av att ha en annan pedagog med, vilket gör att hon endast ser till eleverna som en grupp.

Elever med ett utagerande beteende

Lärare 1 säger att för henne är elever med utagerande beteende som inte mår bra och som behöver hjälp och stöd i vissa situationer. Lärare 2 och 3 tycker att utagerande elever kan vara så väldigt olika. Det finns olika personligheter, både de som vill synas och höras men även de som blir aggressiva. Musikläraren säger:

”Alla elever kan vara utagerande, det är situationen som skapar beteendet. Det är inte en personlighet hos eleven.”

Rytmikläraren anser att det är ett störande moment med elever som har ett utagerande beteende, men ser även att dessa elever har stora kvaliteter.

Orsaker till dessa elevers beteende

Lärare 1 menar att orsakerna till elevers utagerande beteende kan bero på skolsituationen. Om eleven inte kan, så kanske den hellre väljer att bråka än att visa ett misslyckande. Många mår dåligt inom sig och söker situationer där man kan skapa en konflikt. Eleverna fungerar bättre där det inte ställs krav på dem på grund av dåligt självförtroende. De klarar heller inte riktigt av de sociala reglerna. Lärare 2 och 3 menar att beteendet kan bero på diagnoser, hemförhållanden och mognad. Musikläraren tror att mat, sömn och kamratrelationer kan vara en avgörande faktor. Rytmikläraren säger:

”Problemen kommer hemifrån och alla egenskaper
kommer från föräldrarna.”

Lärare 2 anser att vi vuxna och vårt bemötande påverkar. Situationer och kommentarer kan skapa osäkerhet och utbrott. En opedagogisk lärare kan skapa utbrott ganska lätt. Lärare 3 tror att det är viktigt att anpassa klassrumsövningar till eleven. Byte av t ex lokal kan vara ett problem. En tydlig struktur med start och slut på övningarna kan påverka eleverna positivt. Även rytmikläraren tror på tydligt start och stopp samt tydliga ramar. Musikläraren lyfter även att dagsform och kamratrelationer påverkar eleven. Alla lärare är överrens om att bemötande och relation mellan läraren och eleven är avgörande.

Klassens påverkan

Lärare 1 tycker att klassen påverkas mest när hon är ensam med klassen och måste lägga upp lektionerna efter just den här eleven. De blir trötta på honom. Det påverkar också klassen när man inte hinner med i vissa situationer, t ex i omklädningsrummet då det lätt uppstår konflikter. Lärare 2 anser att de påverkas, men mindre med tiden. De lär sig att koppla bort och förstå att alla är olika och att det är olika regler för olika elever. En positiv påverkan är att de förstår att man inte kan behandla alla människor lika och att det skapas många bra diskussioner kring det.

Lärare 3 tycker att klassen blir mycket störd och får svårt att slappna av eftersom det inte vet hur och om de får reagera vid t ex utbrott. De är också rädda att skapa ett utbrott. Det påverkar även klassen genom att dessa elever tar mycket plats och det behövs tydliga rutiner. Det finns inte utrymme för spontanitet. Musikläraren tycker att klasser reagerar väldigt olika, några är väldigt empatiska och förstående, medan andra klasser har svårt att hantera situationen. Faktorer som kan påverka är hur de andra elevernas situation är. Hon säger:

”Ibland är det en lyckad mix, ibland är det bra att mixa mot-poler och ibland kan det vara bättre att para ihop samma skrot och korn”

Eftersom dessa elever tar mycket tid från de andra eleverna kan det ibland vara bra att sätta ihop dessa elever i egna klasser.

Förmåga att bemöta och hantera elever med ett utagerande beteende

Alla lärare anser sig ha kunskap och förmåga att hantera eleverna. Lärare 2 säger att:

”Man lär sig i vilka situationer man kan bemöta elever med utagerande beteende och i vilka situationer man bör lämna eleven i fred”

De tycker däremot att det ibland saknas resurser i form av fler pedagoger kring dessa elever, då man kan behöva avlastning och någon att föra en dialog med. Alla fem lärare är överens om att det är olika från elev till elev och situation. Lärarna belyser vikten av struktur och förberedande genomgång av dagen. Men vid förändringar är det viktigt att förbereda så tidigt som möjligt för förändringen och försöka skapa en bild för eleverna vad som ska hända i stället. Vid akut förändring bör man kunna anpassa situationen efter elevens behov. För att göra det så bra som möjligt för eleverna är det viktigt att stötta, vägleda och tänka på hur man framför budskapet till eleverna. Musikläraren tycker dessutom att ibland ska man inte göra så stor sak av förändringen utan se det som en förberedelse för det verkliga livet och helt enkelt gilla läget. Lärare 1 tar även upp att det är viktigt för dessa elever att veta att jag står alltid kvar och tycker om eleven oavsett beteende samt att

kunna erkänna när man som lärare gör fel och kunna be om förlåtelse. Hon tar upp att det är viktigt att gå igenom situationen och hitta det bakomliggande problemet och kartlägga vad som skapar ett utbrott för att kunna förebygga framtida problem.

Lärare 1 och 3 anser även att eftersom alla elever är olika kan man aldrig bli fullärd, utan man måste hela tiden skaffa sig kunskap om situationen. Musikläraren tycker att hon har mycket erfarenhet eftersom hon i många år har haft elever med ett utagerande beteende. Hon har även gått många kurser och använder sig av sin kunskap om Kometprogrammet. Rytmikläraren tycker sig ha kunskap om ämnet genom erfarenhet, däremot anser hon inte att hon fått kunskap genom sin utbildning. Alla lärarna anser sig ha en bra relation med dessa elever och att det oftast fastnar lite extra för dem, på grund av det nära samarbetet med dem.

Skolans synsätt, stöd och hjälp

Lärare 1 och 2 tycker inte alls att skolan har samma synsätt och att man är väldigt långt ifrån varandra så det är svårt att nå en väg som passar alla. De är inte villiga att kompromissa utan tror på sitt sätt att arbeta med dessa elever. Lärare 2 anser att det är viktigt att vara flera som förstår problemet eftersom det är svårt att hantera svåra situationer själv. Det är viktigt med en röd tråd där man gör lika. Lärare 3 och musikläraren tror att det finns ett gemensamt synsätt men det är svårt att få med alla eftersom det inte finns tid att diskutera varje elev med alla.

Lärare 1 säger att hon inte får speciellt mycket stöd och förståelse, endast av kollegor med samma syn på dessa elever. Eller som hon uttrycker sig:

”Ibland jobbar man i motvind”

Hon skulle vilja ha någon mer lärare i klassen som skulle kunna ta hand om de andra eleverna när det uppstår problem kring eleven. För att själv få sitta med eleven och reda ut vad som är problemet. Lärare 2, 3 och musikläraren tycker att de får bra stöd i form av handledning av skolpsykolog och specialpedagog. Däremot önskar musikläraren att det

skulle finnas ett nätverk med skola, socialförvaltning, barnhabilitering och barn och ungdomspsykiatri i ett tidigt skede för att tidigt skapa en helhet kring eleverna. Lärare 1, 2 och musikläraren anser att inte alla har kunskap och att fortbildning är viktigt både kunskapsmässigt och för att skapa en diskussion och på så vis komma närmare en samsyn. Det är viktigt att man har ett gemensamt förhållningssätt kring den enskilde eleven.

Vem äger problemet?

Lärare 1 och 2 tycker att det inte bara är den enskilde lärarens problem utan att man tillsammans på skolan äger problemet, med eventuell hjälp utifrån t ex psykolog. De anser även att det är viktigt att ha föräldrarnas stöd i detta för att kunna samarbeta kring eleverna. Lärare 3 och musikläraren anser båda att problemet ligger hos dem som lärare och de har det yttersta ansvaret men att det är viktigt med resurser utifrån vid behov. Lärare 3 anser även att det ibland kan det vara svårt att ändra på situationen på grund av resursbrist. Rytmikläraren anser att problemet inte ligger hos skolan, utan är föräldrarnas ansvar med stöd av samhället, men förhoppningsvis arbetar alla mot samma mål.

Diskussion

Resultatdiskussion

Syftet med vår studie var att undersöka lärares bemötande av elever med utagerande beteende och deras upplevelse av att hantera dessa situationer. Våra frågeställningar var utifrån detta att ta reda på hur lärare ser på sitt sätt att bemöta elever med utagerande beteende samt hur lärare agerar i olika situationer med elever med utagerande beteende. Vi ser våra resultat utifrån ett sociokulturellt perspektiv, vilket innebär att människan utvecklas i samspel med sin omgivning och andra människor.

I inledningen av vår bakgrund tog vi upp vad som karakteriserar ett utagerande beteende, enligt Greene (2003) och Nordahl, et al.(2007). Dessa beskriver beteendet som en oförmåga att hantera frustration, vilket kan ta sig uttryck i t ex plötslig ilska, verbala och fysiska angrepp. Något som även bekräftades genom våra intervjuer där lärarnas upplevelser av ett utagerande beteende överrensstämmer med författarnas beskrivning med ett undantag, där musikläraren menar att det är situationen som skapar beteendet och att alla elever kan vara utagerande. Det är inte en personlighet att vara utagerande.

Utifrån detta klagörande kommer vi att bearbeta våra observationer och intervjuer kopplat till den forskning och litteratur som vi lyfter i bakgrunden.

Struktur

Det som vi anser oss kunna se som en av de gemensamma faktorerna i litteraturen angående framgångsrika strategier i bemötande av utagerande elever är vikten av struktur. Det gäller att hitta en struktur som fungerar för dessa elever och att hitta arbetsuppgifter som motiverar för att fånga upp eleverna. I två av våra intervjuer poängteras också vikten av en tydlig start och ett tydligt stopp av lektionen, samt att tydliggöra regler så att eleverna vet vad som förväntas av dem, vilket både Kadesjö (2001) och Nordahl, et al. (2007) beskriver som en viktig faktor. I våra

observationer av dessa två lärare tror vi oss ha kunnat se att deras strategi med tydlig start och avslut ger en viss effekt på elever med utagerande beteende. Eleverna vet vad som förväntas av dem och vi kan se ett visst lugn hos dem eftersom de vet vad som kommer att ske. Vi finner att tydliga ramar och regler som för eleverna är välbekanta och förankrade gör elever med utagerande beteende trygga även om de inte automatiskt alltid följer dessa regler. Alla lärare betonar i sina intervjuer att ett byte av lokal eller uppgift kan skapa oro hos elever med utagerande beteende, då är det viktigt att hjälpa dem att hantera situationen. Något som även Stensmo (2000) belyser när det gäller disciplin och gruppleaderskap.

Relationer

Relationer mellan lärare och elev ansågs vara en mycket viktig faktor för att skapa så bra förutsättningar som möjligt för elever med utagerande beteende enligt Henricsson (2006), Greene (2003) samt Ogden (2003). Alla lärare tar upp i intervjuerna att de upplever sig ha en god relation till dessa elever, trots att de använder sig av olika strategier och har olika åsikter om vems problem det egentligen är. I våra intervjuer kunde vi dock utläsa skillnader i relationerna till elever med utagerande beteende, där rytmikläraren säger sig endast se eleverna som en grupp. Om det beror på att lärarna har olika förutsättningar, där några är klasslärare och andra endast ämneslärare och bara möter eleverna i ett visst ämne är svårt att avgöra. Men vi tror dock att klasslärarna har en fördel i att ha en närmare relation till elever med utagerande beteende eftersom de möter dem dagligen i olika situationer.

Beröm och belöning

En sak som överraskade oss när vi sammanställde litteraturen var att både Greene (2003) och Henricsson (2006) tog upp att beröm och belöning bara har liten effekt när det gäller elever med utagerande beteende. Henricsson hävdar att det beror på att negativ kritik väger tyngre än positiv uppmuntran, vilket gör eleverna mindre mottagliga för det positiva. För att få en positiv effekt av beröm menar Henricsson att negativ kritik ska minimeras. Greene däremot anser att det beror på att utagerande beteende kommer sig av en okunskap hos eleverna i att

hantera frustration, då belöning inte automatiskt lär dem de önskade beteendet. Detta hävdar även Eresund & Wrangsjö (2008). En fundering som då väcktes hos oss när vi tittade på Komet som arbetsmetod i bemötande av elever med utagerande beteende, är om belöning och förstärkning har någon påverkan. Detta är något vi tror, eftersom det positiva beteende får mer uppmärksamhet och det negativa beteendet ignoreras.

I vår undersökning såg vi att beröm utnyttjades i ganska stor utsträckning, men i enighet med Ogden (2003) tror även vi att lärare upplever sig ge mer beröm än de egentligen gör. Det grundar vi på att ingen av lärarna talar om tillsägelser, som trots allt är den mest förekommande strategin i observationerna, men alla tar upp en god relation och positiv kritik som viktiga strategier. Strategierna, inte svara, avleda samt vänta ut som vi tittade på i observationerna användes i en viss utsträckning. Detta skulle kunna vara strategier för läraren att välja bort onödiga konflikter, vilket man i så fall skulle kunna koppla till Greenes (2003) metod med korgarna.

Se styrkorna

Flera andra författare lyfter dock vikten av att se styrkorna och ge eleverna feedback på det som är bra i deras beteende, vilket visar att författarnas meningar skiljer sig åt. Vi anser att de ena inte behöver utesluta det andra. Positiv kritik och beröm i kombination av att man visar på sätt att hantera frustration bör kunna vara en strategi, vilket stämmer överrens med Greene (2003) där korg B handlar om att hjälpa eleverna att komma fram till bra lösningar när det gäller problem. Men vi tror även att det kan vara nödvändigt att ibland använda sig av negativ kritik för att få eleverna att förstå gränserna och allvaret.

Situationer

I enighet med det sociokulturella perspektivet fann vi att situationen kan vara det som skapar beteendet. Därmed har lärares val av uppgifter stor betydelse för elevers lärande och agerande (Stensmo, 2000). I våra intervjuer är detta något som lärare 1 och 3 lyfter. Lärare 1 menar att situationen i skolan är av stor vikt för eleverna, medan lärare 3 också

menar att uppgifterna bör anpassas efter eleverna, vilket vi kan koppla till Stensmo (2000) och hans beskrivning av beteendemodifikation. I observationen av lärare 1 kunde vi se hur hon skapade motivation hos eleven genom beröm. Det här tror även vi är en avgörande faktor då samspelet mellan lärare och elev ger positiva effekter för elevernas agerande. Även Juul & Jensen (2003) poängterar vikten av en bra relation mellan lärare och elever med utagerande beteende för att uppnå bra resultat.

Motivation

Att väcka elevers motivation och få dem att hitta meningen med uppgiften anser vi vara en viktig del i att förebygga elevers utagerande beteende. Detta styrkes av Stensmo (2000) i realitetsterapin, när han tar upp att lärares uppgift är att hitta meningsfulla uppgifter. Detta återfinns även i lärare 1:s observation och intervju.

Avsaknaden av strategier

Henricsson (2006) betonar starkt i sin forskningsavhandling att lärare saknar eller har få strategier för att bemöta elever med ett utagerande beteende. Detta överensstämmer inte med resultatet i våra intervjuer, där alla lärarna ansåg sig ha kunskap och förmåga att bemöta dessa elever. I våra observationer kunde vi se att några strategier användes i bemötandet av eleverna. Några verkade genomtänkta t ex. att tydliggöra regler, ge beröm och avleda, medan strategin tillsägelser, som dessutom var mest frekvent förekommande, verkade vara en spontan handling. Något de däremot efterlyser är mer resurser och ett nätverk kring dessa elever, det upplevs svårt att få med alla och hitta tiden för diskussion kring eleverna. Den tankegången överensstämmer väl med vad Nordahl, et al. (2007) betonar, som anser att arbetet kring eleven bör innefatta alla som arbetar med eleven, detta för att skapa en helhet och se vad som är den utlösande faktorn för beteendet.

Det förvånar oss att lärarna upplever att de har bra strategier att hantera eleverna, samtidigt som forskning visar på motsatsen. Vad beror då detta på? Kan det vara så att lärarna alla har individuella toleransnivåer och varierande strategier utefter sin egen erfarenhet, vilket då i sin tur

gör att deras upplevelse av framgångsrika strategier ser olika ut? Eller har lärarna i vår studie tillräcklig självinsikt för att bedöma detta? Det är lätt att som lärare bli hemmablind och uppleva sig ha en bra strategi och glömma att vara självkritisk. I en sådan situation skulle man kunna nå detta problem genom att diskutera i arbetslag och lyfta dessa frågor, som lärarna också efterfrågar, vilket även Ogden (1991) förespråkar.

Synsätt och beteenden

Utifrån resultaten av intervjuer och observationer synliggjordes det att lärarnas agerande inte alltid överensstämde med svaren vi fick i intervjuerna. I intervjuerna nämndes tydlig struktur, att ge beröm och tydliggöra regler som framgångsrika strategier. Vad som däremot ingen nämnde som en effektiv strategi var tillsägelser vid oönskat beteende, trots detta var det den mest förekommande strategin vid våra observationer. Vad tyder detta på? Är det så enkelt att det är ett omedvetet beteende hos lärarna, eller är det något man gör medvetet men ändå väljer bort att ta upp i intervjuerna av olika orsaker. Kan det då trots allt vara så att man saknar strategier eftersom tillsägelser är så vanligt förekommande? Detta skulle i så fall överensstämma med Henricssons (2006) forskning. En annan fundering vi har är om det överhuvudtaget går att komma ifrån tillsägelser, och i vilken utsträckning i så fall? I Stensmos forskningsöversikt fann vi att tillrättavisningar inte bör uteslutas om eleverna har fått klara regler som lärare och elev är överens om. I våra observationer kan man klart och tydligt utläsa att tillsägelser är den strategi som är den mest förekommande. Den strategin förekommer mer än dubbelt så många gånger som t ex att ge beröm (se figur 1, s.30), vilket går helt emot Henricssons resonemang om vikten av att alltid ge mer beröm än kritik eftersom kritiken har en tendens att påverka eleven starkare. Om vi gör en jämförelse mellan icke verbala och verbala strategier i vår studie, ser vi att de verbala strategierna är det mest förekommande, både i positiv och negativ bemärkelse.

Att använda sig av tydlig struktur och klara regler har vi funnit både i litteraturen och i våra observationer som effektiva strategier, detta torde då visa på att lärarna har fungerande grundstrategier och kunskap i vad som fungerar, men att det är svårt att i alla situationer omsätta denna kunskap.

Metoddiskussion

Vi har fått en bild av hur lärare bemöter elever med ett utagerande beteende utifrån vårt metodval, intervjuer och observationer. Dessa två metoder kompletterade varandra väl. Fördelen med att använda sig av observationer är enligt Patel & Davidson (2003) att man kan komma åt ett beteende som lärarna inte själva är medvetna om eller vill förmedla i en intervju. Det här hoppades vi att komma åt när vi valde observation som metod i kombination med intervjuer, vilket visade sig vara ett bra val, eftersom vi anser att vi fått fram just sådana resultat. När vi valde strukturerade observationsscheman utifrån att försöka fånga specifika beteenden hos lärarna beaktade vi risken att tappa viktig information. Men vi bedömde ändå denna typ av observation vara den mest relevanta utifrån vårt syfte, vilket visade sig vara korrekt.

Vi hade för avsikt att använda oss av relativt öppna frågor för att få så omfattande svar som möjligt utan att styra svaren. Det anser vi var ett bra val. Det resultat vi fått fram genom våra val av metoder har visat sig vara värdefulla i vår studie. Tidsaspekten gjorde att vi begränsade oss till att observera och intervjua fem lärare. Med mer tid skulle studien kunnat göras större, men vi upplever ändå att mängden inte är den avgörande faktorn eftersom vi trots allt fick en bild av verkligheten.

Tillförlitligheten hade blivit större om studien hade utökats.

Det hade varit intressant om vi hade valt både för oss kända och okända skolor för att se om man kunnat utläsa en skillnad i resultat p.g.a. urvalet av skolor. Men vi anser ändå att tillförlitligheten var god eftersom vi både använt oss av observationer och intervjuer i vår studie.

Vi har valt att i stort framställa resultatet av observationerna i grupp, men om vi även valt att studera varje enskild lärares strategi mer ingående kanske resultatet skulle se annorlunda ut. Har valet av strategi med ämnet i sig att göra eller är det kopplat till varje lärares ledarstil?

I en fortsatt forskning skulle man därför kunna titta på val av strategier kopplade till varje ämne och situation. Det skulle även vara intressant att titta på lärare som inte upplever sig ha elever med utagerande beteende i sin klass. Har det i så fall med lärarens förebyggande

strategier i bemötande att göra? Eller är det lärarens upplevelse av vad
av utagerande beteende är.

Referenser

- Andersson, Inga. (1999) *Samverkan för barn som behöver*. Stockholm: HLS förlag
- Backman, J. (2008) *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur
- Eresund, P., & Wrangsjö, B. (2008) *Bråkiga barn*. Malmö: Holmbergs AB
- Forster, M., Karlberg, M., Hammarberg, M., & Hellman, E.(2009) *Komet för skolan*. Stockholm : Forsknings- och Utvecklingsenheten Stockholms stadsledningskontor.
- Greene, R W. (2003) *Explosiva barn*. Stockholm: Cura bokförlag och utbildning AB.
- Greene, R W. (2009) *Vilse i skolan*. Stockholm: Cura bokförlag och utbildning AB
- Henricsson, L. (2006) *Warriors and Worriers: development, protective and exacerbating factors in children with behavior problems*. Avhandling. Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-6926> 20100120
- Hundeide, K. (2006) *Sociokulturella ramar för barns utveckling*. Lund: Studentlitteratur
- Johannessen, E. (1997) *Barn med socio - emotionella problem*. Lund: Studentlitteratur
- Juul, J., & Jensen, H. (2007) *Relationskompetens i pedagogernas värld*. Stockholm: Liber AB
- Kadesjö, B. (2001) *Barn med koncentrationssvårigheter*. Stockholm: Liber AB

- Nordahl, T., Sörlie, M-A., Manger., & Tveit, A. (2007) *Att möta beteendeproblem bland barn och ungdomar*. Stockholm: Liber AB
- Ogden, T. (1991) *Specialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur
- Ogden, T. (2003) *Social kompetens och problembeteende i skolan*. Stockholm: Liber AB
- Olsson, B-I., & Olsson, K. (2007) *Att se möjligheter i svårigheter*. Lund: Studentlitteratur
- Patel, R., & Davidson, B. (2003) *Forskningmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur
- Stensmo, C. (2000) *Ledarstilar i klassrummet*. Lund: Studentlitteratur
- Stensmo, C. (2002) *Vetenskapsteori och metod för lärare*. Uppsala: Kunskapsföretaget AB
- Stukåt, S. (2005) *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur
- Säljö, R. (2000) *Lärande i praktiken*. Stockholm: Nordstedts akademiska förlag
- Säljö, R. (2005) *Lärande och kulturella redskap*. Stockholm: Nordstedts akademiska förlag
- Trost, J. (2008) *Att skriva uppsats med akribi*. Malmö: Holmbergs AB
- Utbildningsdepartementet (1994) Lpo94, *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklass och fritidshemmet*. Stockholm

www.nationalencyklopedin.se 20100220

Muntlig källa

M.Wikberg, personlig kommunikation 2 februari, 2010

BILAGA 1: Observationsschema

Strategier	Teoretiskt ämne	Rytmik	Musik	Rast	Kommentar
Ge beröm					
Vänta ut					
Inte svara					
Peka ut					
Tydliggöra regler					
Avleda					
Låta eleverna göra vad de vill					
Variera arb.uppgifter					
Höja/sänka rösten					
Anpassa reglerna					
Tillgodose elevernas behov					
Antal tillsägelser					
Andra icke verbala reaktioner					
Ögonkontakt					

Bestämd kropp					
Rörelser mot barnet					
Placering av barnet på ett spec ställe					

BILAGA 2: Intervjufrågor

Vilken pedagogisk grundsyn har du i arbetet med eleverna?

Hur hanterar du elever som har svårt för förändringar av rutiner t ex att det inte blir som du sagt från början?

Om vi säger barn med ett utagerande beteende, vad säger du då?

Berätta vilka orsaker du tror kan finnas till dessa elevers beteende?

Finns det faktorer enligt dig som påverkar elevernas reaktion?

Hur påverkas klassen av dessa elever?

Tycker du att du har kunskap, verktyg och förmåga att bemöta elever med ett utagerande beteende? Och i så fall hur?

Vilken form av stöd och hjälp får du för att bemöta – hjälpa dessa elever? Finns det något du saknar i arbetet med dessa elever?

Ser du stora skillnader inom detta område i dag jämfört med när du började jobba som lärare i skolan? Har skolan ett gemensamt synsätt kring dessa elever? (ev följdfrågor: kunskapsmässigt, resursmässigt, bemötande)

Vem äger problemet?

Hur ser din relation ut gentemot dessa elever?